

ЛЕСЬКО Н. В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного
та інформаційного права
(Навчально-науковий інститут
права та психології Національного
університету «Львівська політехніка»)

УДК 342.9

СПЕЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ

У статті досліджується система спеціальних заходів з попередження насильства над дітьми. Зазначається, що ці заходи є видом адміністративного стягнення, адже за своєю правовою природою вони є близькими. Висвітлюються проблеми правового регулювання захисту дітей від насильства.

Ключові слова: насильство в сім'ї, спеціальні заходи, адміністративна відповідальність, діти, неповнолітні особи, органи і служби у справах дітей.

В статье исследуется система специальных мероприятий по предупреждению насилия над детьми. Отмечается, что эти меры являются видом административного взыскания, ведь по своей правовой природе они близки. Освещаются проблемы правового регулирования защиты детей от насилия.

Ключевые слова: насилие в семье, специальные мероприятия, административная ответственность, дети, несовершеннолетние лица, органы и службы по делам детей.

The article examines the system of special measures to prevent violence against children. It is noted that these measures are a kind of administrative penalty, because they are in their legal nature close. The problems of legal regulation of protection of children from violence are highlighted.

Key words: domestic violence, special measures, administrative responsibility, children, minors, organs and services for children.

Вступ. Поняття «насильство» утвердилось в свідомості людини ХХІ століття. Насильство щодо дітей, насильство в засобах масової інформації, незаконне насильство в поліції, насильство на вулицях, насильство влади щодо громадян, насильницькі способи вирішення господарських спорів, рейдерство, економічне насильство, насильство як спосіб вирішення конфліктів тощо.

Про гостроту проблеми насильства в сім'ї в Україні свідчить перш за все статистика Міністерства соціальної політики України. Так, за відомчою статистикою упродовж 2016 року зареєстровано 96 тис. 143 звернення щодо насильства в сім'ї, із них від дітей – 821 звернення [1]. Проте слід зазначити, що насильство в сім'ї є латентним правопорушенням і існуючі статистичні дані не відображають його реальних масштабів.

Наукову розробку та дослідження насильства у сім'ї здійснювали: О.М. Бандурка, А.Б. Блага, О.В. Бойко, П.О. Власов, І.В. Дроздова, Г.Є. Запорожцева, О.В. Ковальова, Т.О. Коломоець, А.Т. Комзюк, Т.Я. Назар, Ю.В. Рахівський, В.О. Тюріна, Н.Б. Шамрук, В.В. Шафар, М. Шульгин та ін.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей здійснення спеціальних заходів із попередження насильства щодо дітей, передбачених чинним законодавством України.

Результати дослідження. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 р. передбачає систему спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї, які належать до запобіжних заходів [2]. Ці заходи виступають формою реагування з боку держави на вчинення особою актів сімейного насильства з метою індивідуальної профілактики насильницької поведінки та запобігання вчиненню сімейного насильства в особливо тяжких формах.

Вищезгаданим законом передбачено перелік спеціальних заходів із попередження насильства в сім'ї: винесення офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї; взяття на профілактичний облік; направлення для проходження корекційної програми; винесення захисного припису; стягнення коштів на утримання жертв насильства в сім'ї у спеціалізованих установах для жертв насильства в сім'ї.

Зазначені заходи є за своєю суттю видом адміністративного стягнення, адже за своєю правовою природою вони є близькими. Вважаємо, що їх необхідно класифікувати як спеціальні норми, які передбачають адміністративну відповідальність за вчинення насильства в сім'ї [3, с. 147].

Члену сім'ї, який вчинив насильство, вноситься офіційне попередження уповноваженими підрозділами органів Національної поліції про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї за умови відсутності в його діях ознак злочину, про що йому повідомляється під розписку. Офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї може бути винесено осудній особі, яка на момент його винесення досягла 16-річного віку.

У разі вчинення особою насильства в сім'ї, після отримання нею офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, ця особа направляється до кризового центру для проходження корекційної програми, а також щодо неї у випадках і в порядку, передбачених цим Законом, може бути винесено захисний припис.

Членів сім'ї, яким було винесено офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, уповноважені підрозділи органів Національної поліції беруть на профілактичний облік.

Зняття з профілактичного обліку членів сім'ї, які вчинили насильство, проводиться органами, які брали особу на такий облік, якщо протягом року після останнього факту вчинення насильства в сім'ї особа жодного разу не вчинила насильства в сім'ї [2].

Згідно з п. 4 ст. 3 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», захисним приписом особи, стосовно якої він винесений, може бути заборонено чинити певну дію (дії) стосовно жертви насильства в сім'ї, а саме:

- чинити конкретні акти насильства в сім'ї;
- отримувати інформацію про місце перебування жертви насильства в сім'ї;
- розшукувати жертву насильства в сім'ї, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, що невідоме особі, яка вчинила насильство в сім'ї;
- відвідувати жертву насильства в сім'ї, якщо вона тимчасово перебуває не за місцем спільного проживання членів сім'ї;
- вести телефонні розмови з жертвою насильства в сім'ї [2].

Підтримуємо думку багатьох науковців про те, що у захисному приписі повинні бути зазначені не тільки заборонні дії, а й певні зобов'язальні (наприклад, з'являтися за викликом суб'єкта попередження насильства в сім'ї у визначений час).

Захисний припис, відповідальність за невиконання якого передбачена ч. 1 ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), згідно зі ст. 13 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», вноситься щодо особи, яка вчинила насильство в сім'ї після отримання офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї. У свою чергу, офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї вноситься на підставі ст. 10 зазначеного Закону члену сім'ї, який вчинив насильство. З цього випливає, що винесення щодо особи захисного припису означає, що насильство в сім'ї нею вчинено принаймні двічі – перед винесенням офіційного попередження та після цього, перед винесенням захисного припису. Тобто особа, яка вчини-

ла порушення захисного припису, заподіяла більшу шкоду правоохоронюваним відносинам порівняно з особою, яка вчинила передбачене ч. 1 ст. 173-2 КУпАП насильство в сім'ї вперше. За таких умов, незалежно від того, чи була ця особа протягом року піддана адміністративному стягненню за вчинення насильства в сім'ї, її відповідальність має наставати не за ч. 1 ст. 173-2 КУпАП, а на підставі ч. 2 цієї статті [4, с. 145].

Подібну аргументацію можна навести й щодо відповідальності за непроходження корекційної програми. Згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї» [5], у ч. 1 ст. 173-2 КУпАП були внесені зміни, які передбачають відповідальність за непроходження корекційної програми. Згідно п. 13 ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», «корекційна програма – програма, спрямована на формування гуманістичних цінностей та ненасильницької моделі поведінки в сім'ї особи, яка вчинила насильство в сім'ї» [2].

Вважаємо, що необхідно підтримати пропозицію В.М. Вересова щодо необхідності виключення діяння у вигляді невиконання захисного припису особою, стосовно якої він винесений, а також непроходження корекційної програми особою, яка вчинила насильство в сім'ї, згідно з ч. 1 ст. 173-2 КУпАП, передбачивши його у ч. 2 ст. 173-2 КУпАП [4, с. 144-146].

Також однією з головних проблем, які сьогодні потрібно вирішити, є проблема проходження корекційної програми особами, які вчинили насильство в сім'ї. У п. 13 ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» наведено визначення поняття корекційна програма. Вважаємо, що це визначення потребує вдосконалення. По-перше, термін «програма» є вузьким визначенням для кола завдань, які необхідно вирішувати в процесі її реалізації. Під програмою прийнято розуміти наперед продуманий план будь-якої діяльності [6, с. 1148]. Подібної думки й М. Євсюкова, яка вважає, що з особою, яка вчинила насильство в сім'ї, повинна вестися корекційна робота, яка серед іншого має включати в себе корекційну програму, а не обмежуватися нею [7, с. 158].

У свою чергу, поняття «корекційна робота» теж не відповідає змісту необхідних дій, адже категорія «робота» не розкриває весь спектр дій, які необхідно виконати для досягнення поставленої мети. Тому слід використовувати термін «комплекс заходів». Окрім того, корекційна програма повинна передбачати не тільки корекцію поведінки особи, яка вчинила насильство в сім'ї. Вона повинна містити заходи діагностичного та профілактичного характеру, тобто попереджувати вчинення цих протиправних дій та виявляти на ранніх стадіях прояви насильства в сім'ї.

Коломоєць О.Д. вважає, що під корекційною програмою необхідно розуміти оснований на використанні різних методів, технік і прийомів комплекс заходів діагностичного, профілактичного та корекційного характеру, спрямованих на виправлення девіантної поведінки особи, яка вчинила насильство в сім'ї [3, с. 155].

Слід зазначити, що існують певні суперечності у процесі застосування передбачених законодавством спеціальних заходів з попередження насильства щодо дітей. Так, частиною 1 статті 13 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» передбачено, що захисний припис виноситься особі після отримання офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї. Таке положення викликає низку неузгодженостей. По-перше, в Законі не визначено термін, на який виноситься офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, що ускладнює можливість винесення захисного припису.

По-друге, законодавство містить суперечність у правовому регулюванні порядку винесення захисного припису в разі вчинення насильства в сім'ї у формі злочину. Частиною першою ст. 10 Закону передбачено, що члену сім'ї, який вчинив насильство в сім'ї, виноситься офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, за умови відсутності в його діях ознак злочину. Це означає, що згідно з Законом захисний припис у разі вчинення насильства в сім'ї у формі злочину може бути винесений тільки у тому випадку, якщо до цього особа, що вчинила злочин, скоїла насильство в сім'ї у формі іншого правопорушення та їй було винесено офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї. Такий підхід суперечить духу Закону, який передбачає винесення захис-

ного припису в разі вчинення злочину незалежно від наявності офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї [8, с. 38].

Цей висновок підтверджується тим, що законодавець передбачив спрощений порядок винесення захисного припису в разі вчинення злочину: за загальним правилом захисний припис виноситься працівниками уповноважених підрозділів органів Національної поліції за погодженням з начальником відповідного органу Національної поліції і прокурором. Проте захисний припис не підлягає погодженню у разі наявності в діях особи, яка вчинила насильство в сім'ї, ознак злочину.

Однак з останнім положенням пов'язана інша колізія, яка знову-таки блокує винесення захисного припису в разі наявності в діях особи, що вчинила насильство в сім'ї, ознак злочину, а саме: як зазначалося, термін обмежень, передбачених захисним приписом, відраховується з «дня погодження захисного припису з прокурором» (ч. 5 ст. 13 Закону). При цьому законодавець не визначив, з якого моменту будуть встановлюватися обмеження, передбачені захисним приписом, у тому випадку, коли він не підлягає погодженню.

Близька до описаної ситуація склалася і щодо запроваджених корекційних програм: виходячи з системного аналізу ст. 10 Закону, у разі вчинення насильства в сім'ї у формі злочину винну особу можуть зобов'язати пройти корекційні програми тільки у разі, якщо до цього вона скоїла насильство в сім'ї у формі іншого правопорушення та їй було винесено офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї. Такий підхід, очевидно, не відповідає цілям запровадження корекційних програм, які мають передусім сприяти зміні антисоціальних моделей поведінки осіб, які вчиняють насильство в сім'ї в соціально-небезпечно формах та становлять найбільшу загрозу для своєї родини.

Слід також наголосити на колізії між застосуванням спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї, що передбачені Законом України «Про попередження насильства в сім'ї», та заходів адміністративної відповідальності, передбачених ст. 173-2 КУпАП. Проблема полягає в тому, що законодавчо не визначена почерговість вживання спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї та накладання адміністративних стягнень за ці самі діяння. На практиці це призводить до ситуації, коли у разі вчинення насильства в сім'ї уповноважені підрозділи органів Національної поліції виносять офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї та складають протокол по ст. 173-2 КУпАП з подальшим направленням матеріалів до суду. У разі повторного вчинення насильства в сім'ї алгоритм дій повторюється, а винесення захисного припису взагалі ігнорується, що призводить до знецінення профілактичного потенціалу цього визнаного в усіх провідних країнах світу запобіжного заходу [8, с. 39].

Висновки. Насильство щодо дитини є порушенням прав людини та має визнаватися на рівні порушення права на життя. У процесі застосування передбачених законодавством спеціальних заходів з попередження насильства щодо дітей існують суперечності, які істотно ускладнюють реалізацію цих заходів та зменшують їх ефективність. Основним напрямом вирішення даної проблеми є ратифікація Україною Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Позитивним зрушенням у напрямку підготовки до ратифікації Конвенції є прийняття 17 листопада 2016 року Верховною Радою України в першому читанні проектів законів України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 20.10.2016 р.

Список використаних джерел:

1. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>
2. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15 листопада 2001 р. № 2789-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 10. – Ст. 70.
3. Коломоець О.Д. Адміністративно-правове регулювання відповідальності за вчинення насильства у сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / О.Д. Коломоець. – Запоріжжя, 2010. – 223 с.

4. Вересов В.М. Адміністративна відповідальність за насильство в сім'ї: проблеми вдосконалення законодавства / В.М. Вересов // Права людини в діяльності органів внутрішніх справ України : матеріали наук.-практ. конф. (11-13 травня 2006 р.). – К. : Титул, 2006. – С. 144–146.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї : Закон України від 25.09.2008 р. № 599 // Відомості Верховної Ради. – 2009. – № 13. – Ст. 153.

6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [голов. ред. В.Т.Бусел, редактори-лексикографи: В.Т.Бусел, М.Д. Василега-Дерибас, О.В. Дмитрієв, Г.В.Латник, Г.В.Степенко]. – К. : Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.

7. Євсюкова М. Деякі проблеми забезпечення проходження корекційних програм особами, які вчинили насильство в сім'ї з боку органів внутрішніх справ / М. Євсюкова // Дотримання прав людини в діяльності МВС / Харківська правозахисна група. – Х. : Права людини, 2009. – С. 156–158.

8. Запобігання насильству в сім'ї у діяльності фахівців соціальної сфери: [навчально-методичний посібник] / [Бондаровська В.М., Бордіян Я.І., Булах Л.В., Журавель Т.В. та ін.] ; за заг. ред. В.М. Бондаровської, Т.В. Журавель, Ю.В. Пилипас. – К. : ТОВ «Видавничий дім «КАЛИТА». – 2014. – 282 с.

ОВСЯННИКОВА О. О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри організації судових
та правоохоронних органів
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 347.97/99

ПОСАДА СУДДІ-СПІКЕРА: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

У статті здійснено дослідження міжнародних стандартів відкритості судової гілки влади. На підставі аналізу міжнародних стандартів зроблено висновок про необхідність запровадження в судах посади судді-спікера, який буде наділений обов'язками щодо налагодження ефективної комунікації судів та засобів масової інформації. Розглянуто міжнародний досвід функціонування посади судді-спікера. Проаналізовані особливості запровадження посади судді-спікера в українських судах.

Ключові слова: *судова влада, суддя, суддя-спікер, комунікація, засоби масової інформації.*

В статье исследуются международные стандарты открытости судебной ветви власти. На основе анализа международных стандартов сделан вывод о необходимости введения в судах должности судьи-спикера, который будет наделен обязанностями, касающимися эффективной коммуникации судов и средств массовой информации. Рассмотрен международный опыт функционирования должности судьи-спикера. Проанализированы особенности должности судьи-спикера в украинских судах.

Ключевые слова: *судебная власть, судья, судья-спикер, коммуникация, средства массовой информации.*

